

Raduly József: A Magyarországi cigányság történelmi áttekintése, társadalmi helyzete, s benne a kultúra fontossága, mint a legnagyobb tudatformáló erő

Mélyen Tisztelt V. Magyar Világtalálkozó!

Mélyen Tisztelt 6.Báthory – Brassai Nemzetközi Multidiszciplináris Tudományos Konferencia!

Köszönöm a lehetőséget, hogy határon belül és határon túl élő magyarságnak és az egyetemes világnak egy villanásszerű tájékoztatást adhatok a Magyarországon élő cigányság történelméről, történelmi múltjáról, társadalmi helyzetéről és a kultúra fontosságáról.

Mielőtt a részletekbe bocsátkoznék, kérem engedjék meg, hogy szíves figyelmükbe ajánljam, Zámolyi Varga, 1892-ben írt intelmét, amely így szól, a cigányokra vonatkozóan.

„... Nevelni kell e népet. Vegyük fel őt embersorba: győzzük le előítéletét, hogy valaki megvetés tárgya azért, mert cigány. Nyerjük meg bizalmát a jó akarat által: ne csak hallja, de tapasztalja is a felebaráti szeretetet... Ne érezze magát szerencsétlennek, ha felénk közeledik. Érezze, hogy a törvény őt nemcsak sújtani képes, de oltalmazni is. Ne érintsük azt profán kezekkel, ami előtte szent és kedves, ilyen anyanyelve, ilyen főképpen családja. Fokonkint kell vele haladni, mint a kiseddel, ha járni tanul... Felfelé haladni mindig fárasztóbb, mint lefelé. Ő nem lát a világosságtól: mert szemei sötétséghez van szokva.”

Mióta is élnek hazánk területén cigányok?

- Az első dokumentum 1422-ből származik – *Zsigmond király menlevele* – de mások másféle szempontból ezt az időpontot sokkal korábbra teszik. Sok kutató szerint már az Árpádok uralkodása idején életek Magyarországon cigányok, feltételezések szerint a hadjáratok tették lehetővé a csatlakozást. Településvizsgálatból tudjuk, hogy a **Zigány, Zigen, Czigány**nevű községek már 1377-es évtől léteznek az okmányokban.
- Mindenesetre az 1400-as években két oka is volt, hogy barátságosan fogadták őket hazánkban.
  - a./ A török veszedelem miatt a leendő katonát látták bennük,
  - b./ A katolikus keresztény hit terjesztésének lehetőségét látták bennük. Két-három évszázad telt el úgy hogy Magyarország volt Európában az az ország ahol a cigányokat nem üldözték. A Mohácsi csatavesztés után a politikai zűrzavarban senki sem törődött a határtól – határig kóborló cigányokkal. Kifejezetten hasznot hajtottak a török ellenes harcokban. A cigány csavargó kompániák a hírszolgáltatás gerincét alkották. Részt vettek a fegyverkészítésben, javításban. A letelepedett családok a vasművesség, zenélés mellett, sátorverők, borbélyok, hóhérok, kémek, futárok voltak, de hívatásos kalauzként tevékenykedtek.

- Feltételezzük, hogy a Magyarországon megjelenő csoportok nem mind maradtak meg itt, hanem tovább vándoroltak nyugat-európa felé, pl. 1417-ben és az azt követő években a német birodalomban (Augsburg, Hamburg, Rostock stb). Svájcban (Zürich, Basel, stb.), Franciaországban és másutt is megjelenő cigány seregek vezetői Zsigmond király menleveleit mutatták fel, amelyet nagy valószínűséggel Magyarországon kaptak.
- Zsigmond király 1422-ben Brassóban menlevelet adott a Ladisláv által vezetett 120 főt számláló cigány kompániának. A cigányok jelenlétét és jövetelét kedvező fogadtatás jellemezte:
  - pl.: 1476. Mátyás király utasítást adott menlevelében, hogy ne háborgassák a szebeni cigányokat.
  - 1496 II. Ulászló menlevelet adott Bolgár Tamásnak és csapatának.
  - 1522. Ferdinánd adómentességet adott a Szamosújvári cigányoknak.
  - 1661. Ung vármegye főispánja adott menlevelet György vajdának és népének.
  - 1670. Debrecen város engedélyezi a cigányok számára a fémmunkák végzését stb.

Mária Terézia rendeletei a cigányokra vonatkozóan:

- Az egyik rendelet kimondta, hogy mától kezdve a cigányt nem cigánynak nevezik, hanem új nevet kaptak, nevezetesen „**új magyarok**” lettek.
- Az eddigi vándorló cigányságot kényszerrel letelepítette és mezőgazdasági paraszti munkára kötelezte őket, amihez nem volt kedvük, hiszen nem is értettek hozzá. Ennek származik egy mai használatos mondás „... **nem szokta a cigány a szántást**”
- 1767. november 27.-én megtiltotta a cigányok egymás közti házasságát.
- Tilos lett a lótartás, nem kaphattak útlevelet „így kívánta megakadályozni a kivándorlást”.
- A hagyományos öltözködéstől is eltiltották a cigányokat.
- Erdélyben is kormányrendelet született arról, hogy a cigányok csak a falvak végén állíthatják fel sátraikat.
- A cigányul beszélőket „megbüntetéssel” sújtotta.
- A cigányokat be lehet sorozni katonának.
- A cigány vajdai rendszert el kell törölni.
- A cigányokat össze kell írni, úrbéli szolgálatra kell kötelezni.
- Kóborló cigányok kunyhóit le kell rombolni.
- Csak a letelepedett cigányok kaphatnak útlevelet.
- A cigányokat el kell tiltani a döghús evéstől.
- A hatóságoknak félévente kötelességük jelentést készíteni a cigányokról.
- A letelepedett cigányok foglalkozhatnak csak kovácsolással és zenéléssel. stb.

A papok kötelessége hogy a cigánygyerekeket ingyen oktassa.

1893-ban Magyarországon a cigányok körében részletes népszámlálást végeztek és a lakosság közel 90 %-ban, amely 300 ezer főt tehetett ki, letelepedett életmódot folytat.

A II. Világháború után a cigányok többsége számára a látóhatár lezárult, az egyes országos határaival együtt, és a továbbiakban a belföldi kormánystratégia határozta meg sorsuk alakulását.

A Magyarországi cigánység rétegtagozódása

1. csoport: ROM Ungro (magyar cigányok)

- Az első hullámban érkeztek Magyarországra 1416-1423 között.
- Ezek ma a cigánység 75-78 %-át teszik ki.
- Ezek közé tartozik a zenész cigány, a munkás és a kereskedő cigány
- Ez a csoport beszélte a cigány nyelvet, mégpedig a kárpáti cigány nyelvjárást, amelyet sajnos el kellett feledniük kényszerhelyzet miatt, amely a hazai és nemzetközi politikai, katonai, történelmi viszonyokból adódott, s ennek következménye a cigányok világméretű üldözése volt. Lásd például Angliában, Franciaországban, stb.
- Ez a ROM UNGRO réteg Magyarországon elszórtan, diaszpórában él.
- Ez a ROM UNGROK nagy része asszimilálódott, míg a tudatosabb része kellő identitástudattal rendelkezik, és integrálódott a magyar társadalomba.

2. csoport: oláh cigányok

- Nevüket onnan kapták, hogy Oláhországban a Havas Alföldről érkeztek hazánkba a második hullámban mintegy 220-230 évvel ezelőtt.

- Ők beszélik a cigány nyelvet, méghozzá a lóvári nyelvjárást. (Az 1974-es londoni Cigány Világszövetség kongresszusán úgy döntöttek, hogy a cigányok irodalmi nyelvéné a lóvári nyelvjárást válasszák, és a világon a cigányság ezen a nyelven olvashat és tanulhat).
- A cigányság mintegy 18-20 százalékát teszik ki.
- Ez a kategória a cigányságon belül is más kulturális értékrendszert képvisel, amelyet tiszteletben tartunk.
- Az oláh cigányok között törzsek és foglalkozások szerint alrétegződések vannak, például
  - lóvári (lókupec, kereskedő)
  - chollár (szőnyeg-, ruha-, csipke kereskedő)
  - Khelderas (üstfoldozó cigány)
  - kolompár (kolomp-, harang-, csengő-öntő cigány)
  - cheráro (sátoros cigány)
  - gurvár (csordás, kondás, pásztor cigány)
  - csuráró (késes, köszörűs cigány)
  - drizár (rongyos cigány)
  - szintó (mutatványos, ringlispirek cigány)

Ez az oláh cigány réteg az ország egész területén diaszpórában él.

3. csoport: beás, teknővájó (vagy balajáró cigányok)

- Ők a harmadik hullámában érkeztek Magyarországra, mintegy 110-130 évvel ezelőtt a romániai királyi udvarból, ahol udvari szolgák voltak.
- Ők beszélik a nyelvüket, amely igazán nem cigány nyelv, hanem cigányok által beszélt „óromán-archaikus” nyelv.
- A cigány lakosság mintegy 5-7 %-át teszik ki. Foglalkozásukat tekintve famunkások voltak, háztartási eszközöket gyártottak, (például sózó teknők, dagasztó teknők, fakanalak, lábtörölők, szakajtók, egyéb konyhai és lakás dísz tárgyak).
- A szocializmusban az erdészetek nélkülözhetetlen munkásai voltak.
- Elhelyezkedésük az ország egyes meghatározó teritóriaikon. Például Bács-Kiskun megye déli része, Tolna megye, Somogy megye, Baranya és Zala megye.
- Ennél a csoportnál élesen szembeűnőek a rasszjegyeik, (például) ébenszálkás fekete haj, lila száj, lila íny, hamvas barna bőr, olajozott barna szem. Ennek egyik pregnáns példája Teleki László volt MSZP-s politikai államtitkár.

A cigányság markánsan fenntartotta az alcsoportok közötti határokat, egymás közötti házasodás nagyobb tabu volt, mint a cigány nem cigány házasodás. Például egy kolompár, és egy beás házasság elképzelhetetlen volt. A cigány társadalom tagozódása igen érdekes és különleges sajátosságokat hordoz magában, például oláh cigányok esetében a vajdarendszer 1945-ig élt. A vajda tulajdonképpen az oláh cigány kompániának a vezetője volt, aki a kompánia érdekét képviselte és eljárt ügyekben. Ő volt az a személy, aki kapcsolatot tartott szolgabírók, a csendőrséggel, a rendőrséggel és tanácsokkal. Az oláh cigányoknál működött a – ROMANI KRISZ – ami cigánytörvényt jelent, és ennek betartásával ítékeztek az idős emberekből álló Bölcsék Tanácsa. A vajda és a Bölcsék Tanácsa által hozott döntések csak az oláh cigányokra volt kötelező és jellemző. A ROM UNGROKRA (magyar cigányokra) például a cigány muzsikusra abszolút nem vonatkozott.

Igen fontos megjegyezni, hogy a többségi társadalom a három alapcsoportból álló magyarországi cigányságot homogénnek, egyneműnek tekinti. Holott a három alréteg más-más időszakban érkezett Magyarországra, és az alrétegek közötti időintervallumok is olyan tágak és nagyok, amelyek más-más erkölcsi, emberi, értékrendszerei, és kulturális jegyeket hordoznak magukban. Például a ROM UNGROK 700 éve érkeztek az országba, ahol más politikai, gazdasági, katonai, történelmi és társadalmi viszonyok voltak, mint az utánuk 500 évre érkező oláh cigányok esetében, akik más kulturális és

emberi és értékrendbeli jegyeket viseltek, mint a ROM UNGROK. Ugyanez vonatkozik a beás cigányokra is.

Megállapítható, hogy a cigányság mindhárom alcsoportjánál a kultúrájuk rendelkezik konstans jegyekkel, de különbözőek is. A három alcsoporti kultúra között nincs minőségi különbség, vagyis nem vertikálisan alá- és fölérendelt az egyik kultúra a másiknak, hanem horizontálisan más és más, kiegészítik egymás. A cigány kulturális autonómia és ennek intézményrendszerében e három alcsoport kultúrájának és művészetének egyenjogú és egyenrangú szerepet és lehetőséget kell biztosítani.

Mi a kultúra? Mit ad a kultúra? Mi a cigány kultúra sajátossága?

A hazai és nemzetközi irodalom szerint a kultúrának 176 definíciója létezik. Ebből általam előnyben részesített 2 definíciót ismertetek.

- 1./ A szellemi és tárgyi értékek összessége (beleértve mind a természet, mind a társadalomtudományok, a technika, a művészetek, stb. alkotásait)
- 2./ A kultúra egy nemzet, egy nemzetiség, egy közösség és egy személy mindennapjait, életviszonyait átfogó objektív valóság, tehát a kultúra átfogja és áthatja az embert, a társadalom és a személy egész életviszony rendszerét. A kultúra nem csupán műalkotások összessége, hanem légkör, hangulat, morál. A kultúrán múlik egy közösség identitása, morális alapállása, viszonya önmagához és a körülötte élőkhez, ettől függ egy közösség lendülete, versenyszelleme a munkában és a tudományban is.

A kulturáltság tudást, világlátást jelent, az érzelmi élet kifinomultságát, képességet a megértésre, az empátiára, a toleranciára és a szeretetre. Egy kultúra a közösségeknek és perszonoknak tartást, hitet, karaktert, méltóságot ad. A kultúra a legnagyobb tudatformáló erő, sokkal hatékonyabb a politikai propaganda és a kereskedelmi reklámok agymosó és manipulációs kapacitásánál!

A kultúra hatással van az emberek életviszonyára, hangulatára, érzésvilágára. A kultúra előmozdítja és lendületben tartja a gazdaságot, a termelést. A kultúrának „átjárhatóknak” kell lenniük, hiszen az egyik ország kultúráját úgy tudja megismerni a mások ország, hogyha átjárhatóvá, megismerhetővé válik. A kultúráknak különleges sajátossága, hogy egymásra is hatnak. A kultúrák nemzetek és emberek kapcsolatrendszerében hidakat építenek. A kultúrának meg van az a sajátossága, hogy nem lehet osztályba sorolni, ezért nincs alá- és fölérendelt kultúra, hanem a kultúrából nő ki a művészet, amely művészet mércével és mértékegységgel mérhető.

Mi a cigány kultúra?

- Azokat a speciális, csak a cigányságra jellemző emberi sajátosságokat és formákat jelenti, amelyek a cigányságra, mint kisebbségi emberre, mint a cigány kisebbséghez tartozó személyre, és mint kisebbségi közösségre vonatkoznak.
- Csak Magyarországon beszélhetünk magyar anyanyelvű cigány kultúráról és cigány anyanyelvű kultúráról.
- A cigány kultúra nem szegény és nem szégyenkultúra, nem másod- és harmadrendű kultúra, nem alá- és fölérendelt kultúra, hanem **MÁS KULTÚRA** nem szényent, hanem értéket képvisel.
- A többségi társadalomnak jog és lehetősége van arra, hogy a cigány kultúrát
  - megismerje
  - elfogadja
  - támogassa
  - tolerálja
  - és jó esetben megszeresse

- Fontos, hogy a többségi társadalom jobban megismerje a roma kultúrát, ami elemi feltétele az előítéletek és a negatív sztereotípiák felszámolásának. Az előítélet az egy olyan fal, amelyet mindkét oldalról (gádzsók és cigányok részéről) egyszerre kell bontani!

A Magyarországon élő cigányok között a Rom Ungrók közül a muzsikus cigány társadalom volt a cigányság arisztokráciája és ők tudtak követendő „életmintát” mutatni a mögöttük marad cigány testvéreiknek. Sajnos ma már ezt nem mondhatjuk, mert a cigányzene a szocializmusban politikai döntés alapján devalválódott életterét, életlehetőségét működését, lehetőségét ellehetetlenítették - persze tudom, hogy zenei ízlésváltás, korszakváltás, gazdasági helyzet rapszodikussága, szokások, stb. befolyásolják a kialakult cigányzenészek (művészek) elviselhetetlen helyzetét.

Kérem, engedjék meg, hogy egy-két olyan fényképpel illusztráljam azt a korszakot, amikor cigány muzsikusként cigány zenészek dicsőség volt lenni, s zenei utazó nagykövetként járták a világot az orosz cártól kezdve a királyokig. S utolsó képként pedig egy nagyformátumú 117 cigány muzsikust – *Zeneakadémiát, Konzervatóriumot végzetek* – mutassak be, akik „missziót” teljesítenek népük körében a cigányság között a többségi társadalomban és szerte a világban. A cigány kultúra és művészet egyetemességét hirdetik és Magyarország jó hírnevét öregbítik az egész világban.

ENNEK A ZENEKARNAK A NEVE: **CIGÁNY FILHARMONIKUS ZENEKAR BUDAPEST**

ELNÖKE: **RADULY JÓZSEF** MAGYAR ÖRÖKSÉG DÍJAS, A MAGYAR KULTÚRA LOVAGJA, A TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KITÜNTETETTJE.

MŰVÉSZETI VEZETŐ: **BALOGH DEZSŐ** KLARINÉT MŰVÉSZ, A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG ARANY ÉRDEMKERESZT KITÜNTETETTJE.

Köszönöm kitüntető figyelmüket, s köszönöm, hogy lehetőséget kaphattam a Magyar Nemzet elválaszthatatlan részét képező cigányság életéről, történetéről, kultúrájáról való ismertetésről.

Raduly József
a Magyar Kultúra Lovagja
Magyar Örökség díjas
a Magyar Tudományos Akadémia kitüntetettje

Budapesti zenekarvezetők és segédzenészek

A képeket életkor szerint kezdtük rendezni, de a beküldők pontatlansága miatt kénytelenek voltunk arra átérni, hogy a beérkezés sorrendjében közöljük őket.

Miklós Radics Béla

Gyarmati Rigó János

Assódi Id. Berkes Béla

Nagyöcsi Rón László

„Cigány Felharmonikus Zenekar Budapest”, a budapesti Láncíd előtt

A 100 Tagú Cigányzenekar jubileumi ülésén készült fényképek.
 (Balról jobbra Boros Lajos prímáskirály (elhunyt)
 Mádl Ferenc köztársasági elnök (elhunyt), Raduly József 100 Tagú Cigányzenekar
 volt elnöke, jelenleg a „Cigány Filharmonikus Zenekar Budapest” elnöke)

Cigány Filharmonikus Zenekar Budapest látható a fenti képen a Budapesti Vigadóban.

Raduly József elnök Szász Endre porcelán hegedűjét ajándékozta Mádai Ferenc köztársasági elnök úrnak

Raduly József elnök és a 100 Tagú Cigányzenekar az Operaházban a 2001-es „Karácsonyi Hegedű” Gálán